

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (1025-1453)

Ι. Η ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΜΕ ΤΗ ΔΥΣΗ

1. Η κρίση και οι απώλειες της αυτοκρατορίας κατά τον 11ο αιώνα (1025-1081)

• Όροι - κλειδιά
της ενότητας

• μισθοφόροι

κρίση

μάχη Ματζικέρτ

πτώση του
Μπάρι

Αποστρατιωτικο
ποίηση

• φόροι

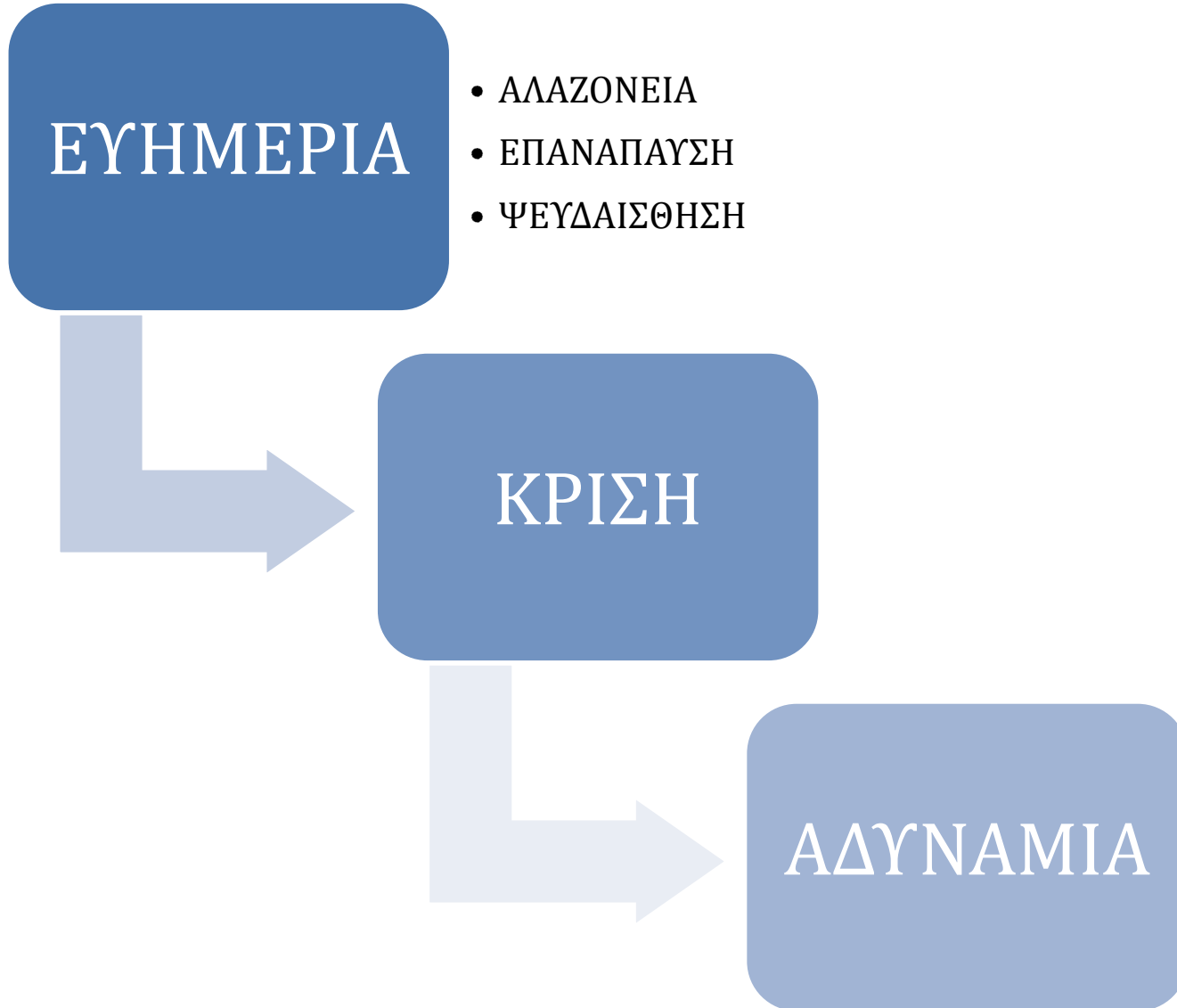
• πολιτική αστάθεια

α. Η εσωτερική κρίση

Από τα μέσα του 11ου αιώνα το Βυζάντιο περνάει κρίση εξαιτίας των Δυνατών

ΒΥΖΑΝΤΙΟ: 1025-1081

Μετάβαση από την:

ΚΡΙΣΗ

Ο μπαμπάς μου
άνεργος, η μαμά
απλήρωτη, εγώ
χωρίς
χαρτζιλίκι. Αυτό
είναι κρίση.

1025

Θάνατος Βασιλείου Β΄

Βυζαντινή αυτοκρατορία:
ΑΠΟΓΕΙΟ ΔΥΝΑΜΗΣ

1. Είχε θριαμβεύσει στα πεδία των μαχών.

2. Είχε εξελιχθεί σε παγκόσμια δύναμη με ευρύτατο διεθνή ρόλο.

Ωστόσο, σύντομα παρουσιάστηκαν
σύννεφα στον ορίζοντα.

Η ψευδαίσθηση ότι :

1. Είχε εξασφαλιστεί διαρκής ειρήνη κι
ανέφελη ειρήνη.

2. Τα σύνορα ήταν ασφαλή.

Οδήγησε τη βυζαντινή κυβέρνηση ΣΕ ΛΑΘΗ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ
ΠΕΔΙΑ ΑΣΚΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΝΟΣ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΑΙΤΙΑ

α) ΣΤΡΑΤΟΣ: μέτρα αποστρατιωτικοποίησης:

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία:

1) παραμέλησε το στόλο , τη «δόξα της Ρωμανίας»,

2) διέλυσε σταδιακά τα θέματα και τους θεματικούς στρατούς

3) αντικατέστησε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία με ένα φόρο

4) στρατολόγησε ξένους μισθοφόρους

5) χρησιμοποίησε ξένους σε ανώτερες θέσεις

▲ **Βυζαντινοί φρουροί των συνόρων. Οι φρουρές αυτές στα χρόνια της παρακμής αποδιοργανώθηκαν .**
(μικρογραφία χειρογράφου, Ι.Μ. Βατοπεδίου, Άγιο Όρος).

► Την περίοδο 1025-1081 ο βυζαντινός στρατός αποδυναμώθηκε και μεγάλο μέρος του αντικαταστάθηκε από μισθοφόρους. Στην εικόνα, στρατιώτες.

Μικρογραφία χειρογράφου, 13ος αιώνας.

<http://www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/other/s/p17p1.html>

ΑΠΟΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ:

1. Διάλυση των θεματικών στρατών.
2. Εξαθλίωση της μικρής και μεσαίας αγροτικής τάξης.
3. Χρησιμοποίηση μισθοφόρων.

→ Πρακτική που έμελλε να αποβεί ολέθρια για την ακεραιότητα της αυτοκρατορίας.

Οι ξένοι και η διοίκηση του κράτους

Στους ξένους, αν δεν κρατάνε από βασιλική γενιά στη χώρα τους, να μην απονέμεις μεγάλους τίτλους ούτε να τους εμπιστεύεσαι μεγάλες εξουσίες. Κάνοντας κάτι τέτοιο, σίγουρα και τον εαυτό σου θα μειώσεις αλλά και τους ρωμαίους άρχοντές σου. Διότι, όταν θα τιμήσεις έναν ξένο που έχει έλθει από ταπεινή γενιά με το αξίωμα του πριμικηρίου ή του στρατηγού, ποια αντάξια στρατηγία θα δώσεις στον Ρωμαίο; Σίγουρα θα τον κάνεις εχθρό.

Αλλά και στη χώρα του, αν ακούσουν ότι αυτός ανέβηκε σε τέτοιους τίτλους, όλοι θα γελάσουν και θα πουν: «Εμείς εδώ δεν τον είχαμε άξιο για τίποτα, κι όταν πήγε στη Ρωμανία κατάφερε να πάρει τέτοιο αξίωμα. Φαίνεται ότι στη Ρωμανία δεν υπάρχει κανένας ικανός άνθρωπος, γι' αυτό ανέβηκε τόσο ψηλά ο δικός μας [...]».

Πολύ συμφέρει τη Ρωμανία, κύριέ μου, να μην τιμά τους ξένους με μεγάλα αξιώματα [...].

Κεκαυμένος, Στρατηγικό, σελ. Δ. Τσουγκαράκης, εκ. Κανάκε, Αθήνα 1996, 250.

 Ποια άποψη πρεσβεύει ο στρατηγός Κεκαυμένος για τους ξένους και πού τη στηρίζει;

► Χαρακτηριστικό της περιόδου 1025-1081, αποτελεί η συχνή εναλλαγή αυτοκρατόρων στο βυζαντινό θρόνο. Στην εικόνα, το στέμμα του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου (1042-1055)
<http://www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/miniatures/p19p1.html>

◄ Νόμισμα του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ι' Δούκα (1059-1067), στα χρόνια βασιλείας του οποίου εντάθηκε η κρίση στη βυζαντινή αυτοκρατορία.
<http://www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/coins/p19gp1.html>

Β. ΚΟΙΝΩΝΙΑ

- αυταρχισμός και αλαζονεία κεντρικής κυβέρνησης
- επιβολή νέων φόρων στους αγροτικούς πληθυσμούς
- οδήγησε σε ταραχές και εξεγέρσεις των επαρχιακών αγροτικών πληθυσμών
- ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ: ΨΥΧΙΚΟ ΧΑΣΜΑ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ – ΕΠΑΡΧΙΩΝ.

Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- Παραδόξως η ευημερία, με τα αγαθά που έριξε στην κυκλοφορία
- οδήγησε ανεπάντεχα στην υποτίμηση του χρυσού νομίσματος.
- Η αλαζονεία της Κωνσταντινούπολης όπου συγκεντρώθηκαν τα πλούτη των κατακτήσεων οδήγησε στην παραμέληση και υπερφορολόγηση επαρχιών.

Δ. ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- η πολιτική αστάθεια που εκδηλώθηκε γύρω στα 1060 ενίσχυσε την αίσθηση ότι η αυτοκρατορία είχε περιέλθει σε γενικευμένη κρίση.

◀ Στα χρόνια διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου (1042-1055) εκδηλώθηκε σειρά εξεγέρσεων. Μεταξύ αυτών η στάση του πατρίκιου Λέοντα Τορνίκιου. Στην εικόνα, επίθεση του Τορνίκιου κατά της Κωνσταντινούπολης. Μικρογραφία από το Χρονικό του Ιωάννη Σκυλίτζη, τέλη 12ου-αρχές 13ου αιώνα.

<http://www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/others/p19ep1.html>

► Ο αγροτικός πληθυσμός αποτέλεσε τη βάση της βυζαντινής οικονομίας. Στην εικόνα, αγροτική σκηνή. Μικρογραφία χειρογράφου (Κυνηγετικά Οππιανού), 11ος αιώνας.

<http://www.ime.gr/chronos/09/gr/gallery/main/others/o7b1p1.html>

■ ΒΑΘΥΤΕΡΗ ΑΙΤΙΑ. ΜΕΤΑ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ Β΄ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΠΕΡΝΑΕΙ ΣΤΑ ΧΕΡΙΑ ΤΩΝ ΔΥΝΑΤΩΝ.

Η οικονομική και κοινωνική κρίση που κλιμακώθηκε συντέλεσε στη σταδιακή αλλαγή της στρατιωτικής και κοινωνικής οργάνωσης του κράτους και αποτέλεσε την αρχή της παρακμής. Από τα μέσα του 11ου αιώνα η Βυζαντινή Αυτοκρατορία περνάει κρίση εξαιτίας των **Δυνατών**

- Οι μεγάλοι γαιοκτήμονες που είχαν πλούτο, κοινωνική δύναμη και συμμετείχαν άμεσα ή έμμεσα στην εξουσία, ονομάζονται «δυνατοί».

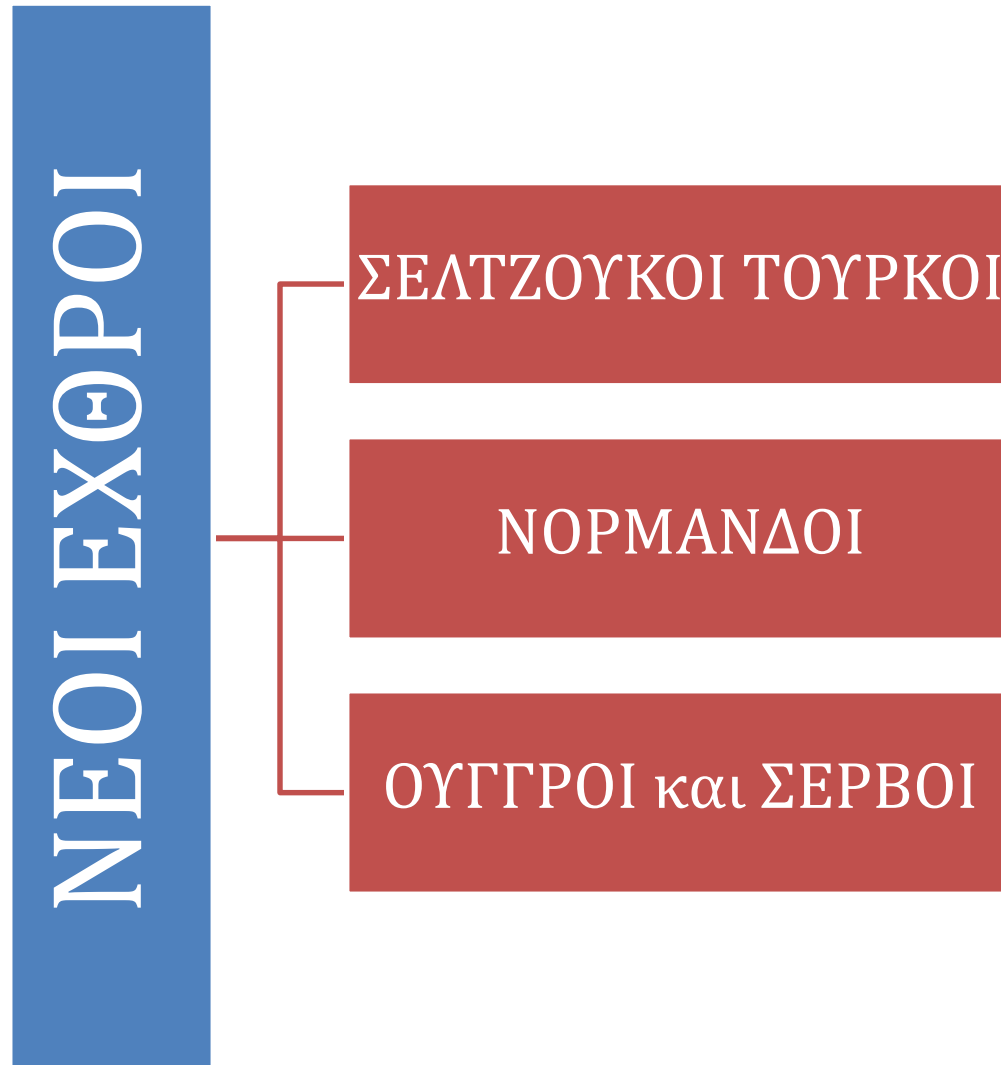
■ Να εντοπίσεις τα φαινόμενα που οδήγησαν στην κρίση του 11 ου αι., στο επίπεδο της οικονομίας, της κοινωνίας, της πολιτικής και του στρατού.

▲ *Βυζαντινός φορολόγος εισπράττει χρήματα από τους οφειλότες.
(Μικρογραφία από βυζαντινό χειρόγραφο, Ι. Μ. Αγ. Αικατερίνης, Σινά)*

β. Οι στρατιωτικές αποτυχίες

1025 ~ 1081 : νέοι εχθροί άρχισαν να απειλούν την εδαφική
ακεραιότητα του κράτους.

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία στο δεύτερο μισό του 11ου αιώνα

Ανάμεσα στο 1060 και το 1071 Νορμανδοί κάνουν δικές τους και τις τελευταίες βυζαντινές περιοχές στη νότια Ιταλική χερσόνησο. Το **Βασίλειο των Νορμανδών** γίνεται μεγάλος εχθρός για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Από τον 11ο αιώνα κά-
ποιοι **τουρκοί λαοί**
(Πετσενέγκοι, Ούζοι,
Κουμάνοι) άρχισαν να
κάνουν επιδρομές στη
Βαλκανική χερσόνησο.

Από τα μέσα του 11ου αιώνα μουσουλμάνοι νομάδες με τουρκική καταγωγή, με αρχηγούς τους Σελτζούκους σουλτάνους, άρχισαν να κάνουν επιδρομές στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Όταν σουλτάνος ήταν ο Αλπ Αρσλάν (1063-1072), οι επιδρομές αυτές έγιναν πιο συχνές και οδήγησαν στη μάχη στο Μαντζικέρτ (1071). Ο βυζαντινός στρατός, με αρχηγό τον αυτοκράτορα Ρωμανό Δ' Διογένη (1068-1071), νικήθηκε και ο ίδιος αιχμαλωτίστηκε. Το βυζαντινό κράτος έχασε πολλές και σημαντικές περιοχές στη Μικρά Ασία. Πολλοί ιστορικοί πιστεύουν ότι τότε άρχισε η παρακμή για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Η παρακμή αυτή οδήγησε τέσσερις αιώνες αργότερα στην κατάλυσή της.

→ ΑΝΑΤΟΛΗ: ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ - 1071

1071: ΜΑΧΗ ΜΑΤΖΙΚΕΡΤ

- ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ: Τουρκικό φύλο, κοντά στη λίμνη Βαν της Αρμενίας (1071), συγκρούστηκε με τα μισθοφορικά στρατεύματα του Βυζαντίου.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- ΣΥΝΤΡΙΒΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
- ΣΕΛΤΖΟΥΚΟΙ ΠΛΗΜΜΥΡΙΣΑΝ ΤΗ Μ.ΑΣΙΑ

ΑΙΤΙΑ ΗΤΤΑΣ. Έλλειψη:

- Οπλισμού
- Πειθαρχίας
- Ηθικού

Ο στρατός του Ρωμανού Δ' Διογένη, που ηττήθηκε στη μάχη του Ματζικέρτ

Ο αυτοκράτορας ξεκίνησε για την εκστρατεία βιαστικά, με στρατό που δεν άρμοζε σε αυτοκράτορα των Ρωμαίων αλλά ήταν χαρακτηριστικός των καιρών, αφού αποτελούνταν από Βουλγάρους, Όζους και άλλους ξένους που έτυχε να βρίσκονται εκεί, όπως Φράγκους και Βαράγγους. Όλοι αυτοί [...] δεν ήταν παρά λίγοι άντρες τσακισμένοι από τη φτώχεια και το άγχος και άοπλοι [...].

Επειδή για πολλά χρόνια κανένας αυτοκράτορας δεν είχε επιχειρήσει εκστρατεία, οι στρατιώτες ήταν άσχετοι και άχρηστοι και στερημένοι από μισθό και τις συνηθισμένες προμήθειες. Ήταν δειλοί και φυγόμαχοι και φαίνονταν ανίκανοι για οποιαδήποτε γενναία πράξη [...]. Αντίθετα οι στρατιώτες του εχθρού ήταν τολμηροί, επίμονοι, πεπειραμένοι και γενικά κατάλληλοι για πόλεμο.

Κεδρηνός II, 668-669.

- **Ποια ήταν, σύμφωνα με το παράθεμα, η κατάσταση του βυζαντινού στρατού στις παραμονές της μάχης του Ματζικέρτ; Πού αποδίδεται από το χρονογράφο Κεδρηνός.**

Οι συνέπειες της μάχης του Μαντζικέρτ

Από την εποχή των διαδόχων του Διογένη, οι βάρβαροι καταπάτησαν τα σύνορα της αυτοκρατορίας των Ρωμαίων... Η δύναμη των βαρβάρων δεν περιορίστηκε παρά μόνο όταν άρχισε η βασιλεία του πατέρα μου (Αλεξίου Α' Κομνηνού). Εξακόντισαν σπαθιά και λόγχες κατά των Χριστιανών, έκαναν μάχες, πολέμους σφαγές. Πόλεις αφανίστηκαν, περιοχές λαφυραγωγήθηκαν, ολόκληρη η χώρα των Ρωμαίων βάφτηκε με το αίμα των Χριστιανών. Ορισμένοι έπεσαν θλιβερά από τόξα και λόγχες, άλλοι σύρθηκαν από τα σπίτια τους στην αιχμαλωσία στις πόλεις της Περσίας. Πάνω απ' όλα βασίλευε ο τρόμος, και όλοι έτρεχαν να κρυφτούν στις σπηλιές, τα δάση, τα βουνά τους λόφους...

Αννα Κομνηνή ///, 229, στο : Σπ. Βρυώνης, ό.π., 147- 148.

Ποιες ήταν οι συνέπειες της ήττας του βυζαντινού στρατού στη μάχη του Μαντζικέρτ

▲ Ρωμανός Δ' Διογένης

▲ Χάρτης που δείχνει τα σύνορα του βυζαντινού κράτους στα 1071, όταν πραγματοποιήθηκε η αποφασιστικής σημασίας μάχη στο Μαντζικέρτ. Επεξεργασία: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. © ΙΜΕ

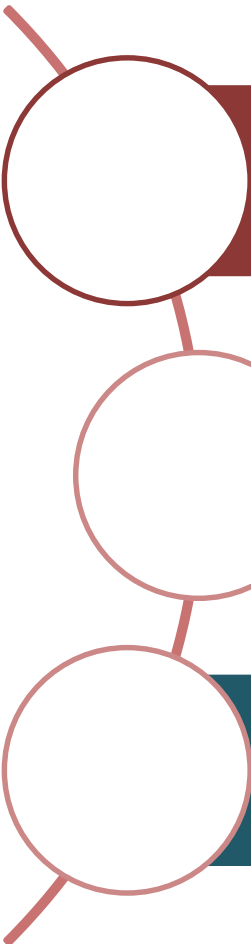
■ Πώς έγινε η συνάντηση ανάμεσα στο βυζαντινό αυτοκράτορα Ρωμανό Δ' Διογένη (1068--1071) και το Σελτζούκο σουλτάνο Αλπ Αρσλάν (1063--1072), μας πληροφορεί ο βυζαντινός λόγιος Μιχαήλ Ψελλός.

Ο αρχηγός του εχθρικού στρατού [ο Αλπ Αρσλάν], όταν είδε ότι ο βασιλιάς των Ρωμαίων ήταν αιχμάλωτός του, δεν περηφανεύτηκε για το κατόρθωμά του. [Αντίθετα] παρηγορεί τον αιχμάλωτό του, τον βάζει να τρώει μαζί του, τον γεμίζει με τιμές, του δίνει φρουρά, απελευθερώνει όσους ήθελε [ο Ρωμανός] και, τέλος, απελευθερώνει και τον ίδιο. Αφού έκλεισε μαζί του συμφωνία και πήρε [από το Ρωμανό] υποσχέσεις με όρκους, τον έστειλε με πολυάριθμη φρουρά [...] να πάρει και πάλι την εξουσία [στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία].
Μιχαήλ Ψελλός, Χρονογραφία, τέλη 11ου αιώνα

Τρίπτυχο από ελεφαντόδοντο. Εικονίζει το Χριστό να στέφει τον αυτοκράτορα ▲ Ρωμανό Δ' Διογένη και τη σύζυγό του Ευδοκία Μακρεμβολίτισσα. Ο Ρωμανός καταγόταν από δυνατούς της Μικράς Ασίας. 1068, Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας

→ ΔΥΣΗ: ΝΟΡΜΑΝΔΟΙ - 1071

Με την ίδια ταχύτητα οι σκανδιναβικής καταγωγής Νορμανδοί αφαίρεσαν από το Βυζάντιο τις ιταλικές του κτήσεις.

Το 1071 έπεσε στα χέρια τους το τελευταίο βυζαντινό οχυρό της Ιταλίας, η πόλη Μπάρι, στις ακτές της Αδριατικής.

Το γεγονός αυτό σήμανε το τέλος της Βυζαντινής Ιταλίας

→ ΒΟΡΡΑΣ: ΟΥΓΓΡΟΙ ΚΑΙ ΣΕΡΒΟΙ

Επικίνδυνοι αντίπαλοι

▲ Οι Τούρκοι και οι Νορμανδοί απειλούν την αυτοκρατορία από την Ανατολή και τη Δύση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ:

Συνολικά τα χρόνια, που μεσολαβούν ανάμεσα στο θάνατο του Βασιλείου Β' και την άνοδο στο θρόνο της δυναστείας των Κομνηνών, αποτελούν μια **κρίσιμη** και **μεταβατική** περίοδο, μια φάση **στασιμότητας** και **υποχώρησης** της βυζαντινής δύναμης.

